

WECHE MOKO

Kuom

REM

Sitif Flat

Miriambo e wi lit

CHIKE MAG NYASAYE E WI LIT

Puonjni wuoyo kuom miriambo ma oriwo lit. Wan oganda ma ng'iyu ahinya gi lit. Kuonde duto ma iluwoe nitie ads mag yath ma dwoko rem piny kod ma dwoko rem piny. Teknoloji oseterowa kowuok e yath mar aspirin nyaka Tylenol nyaka Ibuprofen nyaka Naproxen kata ok ang'eyo kata gima mantie oko. Nenore ni piny duto nigi wichkuot, ok kamano?

Achiel kuom adier mag ngima en ni waduto waromo gi pek, kendo waduto wawinjo lit. Kaka pod wan mangima, wabiro bedo gi lit. Ibiro bedo gi pek mag ringruok, mag chuny, kod mag roho. Piny miyo wa kwan mar weche ma ok adier ma nyiso gima onego watim gi litno.

Piny wacho ni lit en gima lit ahinya. En gima rach moloyo ma inyalo yudo. Omiyo, geng' mana pek ka nyalore; ok onego uchung'negi. Miriambo ariyo madongo ma piny nyalo dwaro ni iyie gin (a) weyo, obiro wuok kendo (b) weyo, madho kong'o, madho pill kata gimoro machielo. Miriambo duto nigi ng'injo moro ma nyalo moro ji e kinde machuok, to ginyalo kelo masira maduong' e kinde mabiro.

Jalony mong'ere ahinya e weche mag paro Scott Peck nowacho kama: "Ka wabedo gi luoro mar lit, chiegni ni wan duto e yo moro kata machielo, watemo weyo pek. Wabedo gi geno ni gibiro lal. Waweyo kendo watimore ka gima ok gin. Watemo wuok kuomgi, kar yudo pek kokalo kuomgi." Ne otieko gi kama, "Kido mar weyo pek kod lit mar chuny ma nitie kuomgi e gino mamiyo dhano bedo gi tuoche mag paro." Be isewinjo wachno? "Kido mar weyo pek kod lit ma gin-go e gino mamiyo dhano bedo gi tuoche mag paro." En adier, kendo adiera en ni Nyasaye ok dwar ni iweri gi lit ma iwinjo. Ok odwar gadier ni iring' kuom lit ma iwinjo. Nyasaye dwaro ni ifweny gima omiyo iwinjo lit kendo bang'e idhi e ng'et litno mondo iyud dwoko madier.

Paro chalo gi taya ma riembo dashbod mar gari mari. Ka taya mar riembono rieny, mano nyiso ni nitie gima ok odhi kare. Inyalo kawo ng'wech kendo ng'adogi ka idwaro weyo, kata inyalo mana loko wich. To adier en ni, ka in gi rieko, ibiro dhi ng'eyo gima kelo chandruok (kata lit) kendo ibiro chango. Omiyo, wach ma miriambo en ng'ado ng'wech kuom lit, weyo lit, yudo yo mar wuok kuome. Adier en ni lit en gino ma Nyasaye tiyogo mar kelo gik mabeyo e ngimana. Chandruok en ni, ok wabed gi gombo mar winjo tiend wachno kata ng'eyo ber ma lit nyalo kelo e ngima marwa bang'e.

Puonjni oken kuom kaka inyalo tieko lit ma iwinjo. Onge gima nyalo timo kamano mak mana tho. En mondo okonywa ng'eyo lit. Ka wawinjo tiend gimomiyo lit, bedo mayot ahinya ng'ado bura.

Jogo ma ne gin jotugo machon nyalo paro gik ma ne itimo ma okrum e tuke moro amora ma ne itimo. Iparo ni tieni ne dhi ng'injo kendo obothini ne dhi pong'o, kata kamano, ing'eyo ni nitie gino maduong' moloyo mana ng'wech. Ne en mondo otim gimoro maber moloyo.

Nyasaye tiyo kod lit marwa mondo:

1. Jiwa gombo.

Otiyo gi lit ma an-go mondo ojw mondo atim gimoro. Jomoko oluor ahinya dhi ir laktar mar lak ma gima biro miyo gidhi en mana lit ma ng'eny moloyo luorogi. Paro nyalo bedo gi gombo maduong' ahinya. Ahero gima ng'at moro mariek nowacho ni, "Ok walokre ka waneno ler, walokore ka wawinjo liet." Mano e kinde ma wabedo gi gombo mar timo lokruok. Ja madho kong'o, ja madho yath ma mero ji, kod ja madho kemikol ok bi manyo kony kapok gichopo e giko. Mondo gichop piny, tiende en mana ni, giyudo lit moromo e ringruok, e chuny, kendo e chuny, ma miyo litgi rach moloyo gombo ma gin-go mar tiyo kod yathno. Ne giwacho ni, "Ok anyal neno gik ma dhi nyime kamano kendo." Onge gima tin moloyo mano ma biro miyo gilokre.

E Muma, ranyisi mar Wuowi ma Jalno en ranyisi maber ahinya. Odhi ir wuon mare kendo owachone ni, "Adwaro gik moko duto ma onego ochulna, kendo adwarogi sani." Bang'e okawo kendo odhi e piny moro mabor kama

otiyoe mana marach, ofuyo. Biblia wacho ni ne odhi oko mondo odhi omany tich. Ne oyudo tich mar chiwo chiemo ne anguro, en gima kelo wich kuot kendo ma kelo wich kuot ne wuoyi ma Ja-Yahudi mondo omi anguro chiemo, to ne oyudo kech ahinya ma ne nyalo ng'ado angurogo gi skuter kendo chopo piny kanyo kendo chamo kodgi. Lim mar kech ne omiye mijing'o.

2. Mondo olos ng'ato.

Paro biro loso kata loso kaka lowo mondo abed gima dwarore ni abed. Daudi nowacho kama: "Ne en gimaber mondo abed gi pek mondo apuonjre chike magi." (Zaburi 119:71) Daudi wacho ni lit en gino ma puonjo ji. Omiyo wabedo joma ng'won. Nyasaye tiyo kod lit ok mana mondo omiya mijing'o, to mana mondo ogol ng'ato oko mar square achiel; bang'e otiyo kode mondo olosa, mondo opuonja. Ochalo gi gimoro ma ni e dho faras. Be in jogo ma ng'ado farese kata idongo e puoth ma nigi faras kata ng'ombe? Iketo ng'injono kanyo kendo mana ng'injo matin kende e ma kelo lit. Omiyo farasno dhi e yo achiel kata machielo. Mano e yo ma Nyasaye tiyogo gi lit ma wan-go. Ng'ato wacho ni Nyasaye ng'ur ne wan e mor marwa, to en GOKO ne wan e lit marwa. Be Nyasaye osebedo ka goyo koko kuomi kokalo kuom lit ma iwinjo?

Aristotle nene owacho kare ni nitiere gikmoko ma dhano nyalo puonjore mana kokalo kuom lit. Mark Twain noketo wachno e yo ma ne olosogo ot kendo nowacho ni, "Ka ng'ato osebedo e wi jiko ma liet, ok obi bedo e wi jiko ma liet kendo." En adier ni, ok obi bedo e wi ng'at ma ng'ich bende. To gima duong' en ni, kuom wang'e, nopuonjore hero ng'atno. Nitie gik moko ma inyalo ng'eyo mana ka iwang'o.

Be Nyasaye osebedo ka kelo paro mari kokalo kuom lit? Ang'eyo jomoko ma ohero tich ahinya. Nyasaye osebedo parogi kokalo kuom ulsa, kokalo kuom angina. Ang'eyo jomoko ma ohero tich ahinya ma Nyasaye osebedo ng'iyogi kokalo kuom lit ma gin-go e chunyi gi chwogi kata mon-gi nobiro irgi kendo wacho ni, "Ok anyalo ng'ado bura kendo."

Jomoko osebedo ka ng'eny ahinya e weche mag omwom, osebedo gi gowi mang'eny, osebedo ka gitiyo gi gik moko duto ma ne gin-go, kendo osebedo gi tuwo marach mar "wantitis." Be ing'eyo gima ne otimore? Ne giwang'o. Kapo ni gin gi ng'eyo matin, ne gipuonjore kokalo kuom litno. Ok idwar ni litno obed kende kata gima duong' ma miyo iyudo somo duto. Ibiro bedo gi ngima marach ahinya ka en kamano. To moko kuom gik ma ng'ato ng'eyo matut ahinya e ngimane, ng'ato puonjore mana ka ng'ato owinjo lit. Gik ma wapuonjorego nitie nikech Nyasaye ohero. Obiro jiwo, kendo loso gik moko.

3. Mondo opim gik moko.

Okonyonwa neno kaka wan gadier e chunyiwa. Kuom ranyisi, sama awinjo lit, yo ma adwokogo gik moko e ma pim yie ma an-go. Chiwruok mara inyalo pim kuom kaka adwoko ka an gi lit. Ong'ado bura kuom kaka adwoko sama an gi lit. Kinda ma an-go ipimo gi kaka adwoko ka an gi lit. Mathando magi kod lit ma gikelo gin moko kuom yore maber moloyo mag neno gik ma ni e chunyi. Gimomiyo lit en achiel kuom gik mabeyo ma ng'ato nyalo ng'eyogo gik ma ni e iye en nikech ok nyalre mondo ibed gi tipo sama in gi lit.

Koro we mondo wabed jo adier, wan duto waloso piche, ok kamano? Adier, itimo kamano. Waketo piche ma nenore. Wagoyo wichwa kendo wagolo lakwa. Jomadongo, iketo gik ma itiyogo e wang'i. Waketo tipo mar oganda. Wabedo gi ng'iyoyo kendo wabedo gi mbaka maber e kind ji. Kata kamano, miyo odiechienge adek e ot ka in gi flu kendo ine kaka moro amora kuom gik ma kamago en gima duong' ne in. Inyalo mana ng'ado e ot mar lwok kendo ng'iyoyo e kiyo, in gi kes marachno mar neno kaka wich mar otanda, mana kaka ng'at ma okethore kendo ok ipar. Paro osegolo oko tipono.

Koro mano ok en adier mana e ringruok. Mano en adier kuom lit ma ng'ato nigo e chunye. Kinde duto, ji biro chung', loso lewni kendo dhi e tich. Ne giketo gik ma ne giketo e wigi, to pinygi, nitie chandruok mar ng'ato ka ng'ato, nitie chandruok mar osiep, nitie richo ma ochako locho e ngimagi. Ok en kendo gi ng'at ma ochung'ne; en loso ng'at ma nigi teko e wi chunyi. Ka litno medore, mapiyo kata bang'e e nyim ng'ato, tipogo biro biro piny.

Machiegni kata bang'e, ng'atno biro lwar kendo biro kethore mana matin. Tipo oserumo kendo kata obedo ni mano ok ber, Nyasaye wacho ni mano ok en gima rach ahinya nikech owinjore ibed gi paro mang'eny kuom kido mari molooyo tipo mari. Pain temo kido.

Inyalo wacho ni, "An ng'at ma nigi tim makare." Kata kamano, ka litno medore ahinya, ibiro fwenyo ka ichung' ne adier kata ka ichung' motegno. Inyalo wacho ni, "Achiwore ne Kristo." Kata kamano, ka litno nitie, ibiro ng'ado ng'wech nyaka e gima isechiwore ahinya. Penjo madier en niya: Ang'o ma lit nyiso kuom ngimani? Ka in e ng'wech, ang'o ma wuok kuomi? Be in jayie ma ng'won kata jayie ma ok ng'iyoyo gik moko?

Kaka gik moko ne ni kare, Nyithind Israel ne ni kare, to ka lit nobiro, ne giyie. Mano e momiyo ne giwuotho e gwenge mag gwenge kuom higni 40 kar chopo e piny ma ne osingo. Nyasaye wacho ni, "Par kaka Ruoth Nyasaye mari noterou nyaka e gwenge ma onge ng'ato kuom higni 40 gi, mondo omiyo piny kendo mondo otem ng'eyo gima ne ni e chunyi, ka ibiro luwo chike mage kata ok." (Chik 8:2) Bang' ka ne gisekalo e Nam Makwar ma ne opogore opogore kendo neno ka Jo-Misri oloyogi, ne giyie gi lit mar riyo kaachiel kendo ne gichako ng'ur kendo ng'ur. Paro mar riyo kaachiel ne pimo chunyi. Nyasaye nong'eyo ni ne ok gin gi gombo mar luwo chike mage. Ne ok gin gi gombo mar bedo gi singruok ma biro dhi nyime kokalo kuom lit. E lit ma an-go, Nyasaye pimra.

4. Mondo ochung'ne.

Nyasaye biro tiyo kod lit mara mondo oketgi e yo makare, mana mondo oket paramita e alwora kendo mana mondo ane ni ok achop mabor ahinya. Kuom ranyisi, liet en yo ma ringreni nysisigo ni inyalo bedo gi tuo moro kamoro. Lit ma iwinjo ka in gi ng'ol nyiso ni nitie chandruok matut molooyo. Kata kamano, ka pok ibedo gi ranyisi moro amora kuom ranyisigo, chandruogego ne nyalo medore ahinya, kendo nyalo kata keto ngimani e arita. Nyasaye tiyo kod lit mondo ochung'nwa kendo oyienewa mondo ochung'nwa wawegi.

Yo ma tiyo mar wachni en bedo gi paro ma lit. Gik ma kelo lit ma kamago nyiso ni nitie gimoro ma ok odhi kare. Ka awinjo ka an gi paro mang'eny kuom kinde malach, ka awinjo ka an gi mirima kendo ok anyal geng'o wachno, ka awinjo ka an gi sigu ma medore, ka an gi luoro chuth, kata ka abedo gi paro ma ok kare kendo awachno ni, "Onge gima duong'," chunya ma lit nyiso ni nitie gima ok odhi kare. Gin gik ma ng'ato nyalo ng'iyoyo piny. Gimiyo wang'eyo. Owinjore wabed gi gimoro ma ng'ato nyalo ng'iyoyo. Pain en gino ma ng'ato tiyogo mondo oritwa.

Higni gana ariyo mokalo Jokwath ma ne nigi rombe kata nyarombo ma ne ng'ur ahinya kata ma ne ohero bedo gi ng'iyoyo matin, ne nyalo ketho tiende. Gimedo timo kamano nyaka sani. Bang' ka giseturo tiende, giketo ng'injo e wiye. Rombe matinno ma oseti ok nyal wuotho ahinya. Ochung' mana e alwora matin. Ang'eyo ni mano winjore ka gima tim marach, to gitimo kamano mondo giritgi.

Seche moko Nyasaye keto gimoro e ngimani mondo kik idhi mabor ahinya gi rombo. Inyalo bedo gi mirima, kwedo kendo inyalo kuong'o, to en nikech Nyasaye oheri.

Be iparo wach ma ne otimore kuom Josef? En wach mar lit. Ne odhi ng'iewo gi owetene kendo ne giusgi kaka misumbni. Odhi kama ok ong'eyo jopinyno, ok ong'eyo dhok kata timbe mag pinyno. En jatich e ot mar ng'ato, to owuotho e yo makare kendo mowinjore. Ka pod en kuno, chiege ruodhe odonjne gi miriambo, obolo e jela, kendo wiye wil kode. Bang' higni mang'eny, owuok oko kendo kuom ng'wono mar Nyasaye ma ng'ato ok nyal ng'eyo, ochung' mar ariyo ma ne ochung' ne piny Misri duto. Kata kamano, kata kamano, nitie lit. Nitie lit ma ne owinjo kuom higni madirom 20 ka ong'eyo ni ne oweye gi joode.

Gikone, owetene biro piny ka gidwaro chiemo kendo Josef nofwenyore negi kendo joodgi duto biro piny, to e giko mar bug Chakruok, bang' ka Jakobo, wuon Josef, osetho, owetene duto ne oluor ni Josef ne dhi dwoko ne ng'ato ang'ata. Odhi yudo kworo mare. To Josef nowacho kama: "Ne ugombo timo kamano mondo otimna marach, to Nyasaye ne ogombo timo kamano mondo otimna ber." Ne idwaro ni otimne marach, to mano ok en gima rach,

Nyasaye ne ogombo ni otimne ber. Nyasaye ne rito ngima Josef kinde duto. Ne ochung' ka oneno. Nyasaye notiyo kod lit ma ne en-go e ngima Josef mondo omiye gombo, olose, kendo opim kaka ng'at maduong'.

Nitie ji e ngimani ma dwaro timoni marach. Wan duto wan gi jogo. Nyalo bedo ni ne gitimo marach ka in nyathi, kendo ginyalo bedo ni gitimo marach sani, e ringruok, e chuny, e yo machielo kendo mano kelo lit. To wach maduong' ma an-go kuomi en ni Nyasaye wacho ni, an gi chenro, an gi gino maduong' molooyo mano. Ginyalo dwaro ni mondo otimni marach to kik ibed gi parruok, an Nyasaye mari kendo abiro tiyo kode mondo omiyo ber.

E giko mar ngima Josef, wafwenyo ni ne en gi yawuowi ariyo. Achiel kuomgi ne iluongo ni Manase to machielo ne iluongo ni Efraim. Ok ang'eyo kuomi, to ahero tiende nyinge. Manase tiende en "ne omiyo wiya owil" to Efraim tiende en "ma onyuolo" kata "otimo maber." Josef nomiyo nyithinde ariyo ma yawuowi nyinge nikech Josef ne ong'eyo ni e lit duto ma ne okaloe, Nyasaye ne otiyo kendo ochung'ne ngimane mondo oikre mondo obed maduong'. Ne owacho kama: "Nyasaye osemiyo wiya owil gi litno kendo sani osemiyo abedo gi loch. Omiyo abedo gi olemo." Jowetena, Nyasaye biro tiyo kod lit ma kamano ma iwinjo mondo ochung'ni nyaka ibed maduong'. Kata kamano, nyaka iyiene mondo otim kamano.

5. Mondo obed ng'at modongo.

En gima nyalore mondo ng'ato odong' e yor roho kendo e chunye e kinde ma ler, ma nigi ngima maber, ma mor, ma chieng' rieny ahinya e kinde ng'ich kod ng'ich, ma gik moko duto dhi maber, kendo ngima bedo maber ahinya. Inyalo dongo e kinde mabeyo to ibiro dongo ahinya kendo matut ahinya e ndalo mag mudho mag chuny. Ibiro dongo mabor ahinya e gode molooyo e got. Mano e yo mana kaka dhano olosi.

E higini mosekalo, ji osenyisowa nyadi mang'eny kaka ne gidhi e gotno ni, "Apuonjora gik mang'eny e higa mokalo ka ok an gi tich molooyo kaka ne ang'eyo kapok kindeno ochopo." Ng'ato nowacho ni, "Apuonjora gik mang'eny kokalo kuom chandruok mar pesa molooyo kaka ne anyalo dongo e yo machielo." Ka ng'ato owuoyo kuom tho mar ng'at ma wahero, ng'ato nowacho niya, "Ne ok ang'eyo kaka anyalo geno Nyasaye nyaka ne akalo e gik ma kamago, to sani ang'eyo kaka anyalo geno Nyasaye." Magi gin weche ma adier nikech ng'wono dongo maber e kinde chwiri. Mano e kinde ma Nyasaye biro ng'adoni bura.

Owete Yesu nowacho ni, "Owetena, ubed gi mor maler, kinde moro amora ma uromo gi tem mathoth nikech ung'eyo ni tem mar yie ma utimo miyo ubedo gi kinda. Kinda nyaka tieko tichne mondo ubed jomadongo kendo ma oromo chuth, ma ok un gi gimoro." (Yakobo 1:2, 3) Ne owacho ni kinda duto kod pek duto tiyo kanyachiel mondo ibed ng'at modongo kendo ma owinjore. Pain en pesa maduong' ma ng'ato onego ochul mondo odongo! Wawinjo wachno chakre ne wan nyithindo, en wach ma ok owinjore to en adier, onge ber ma onge lit. Mopogore gi gima piny dwaro nyisi onge yore abich mayot mag yudo ngima maber.

Adier mar wachno en ni wan e kinde ma wadwaro gik ma wadhi ng'iewo to ok wachul nengo.

Gima wadwaro en bedo joma dongo, bedo gi paro motegno, bedo gi mor kendo bedo gi mor, bedo gi mor, kod rieko. Mano e gima wan duto wadwaro, to ok wadwar chulo nengo. Nengo en lit e yo moro kata machielo. Onge yore machuok ma inyalo luwo.

Gima owuon ma ketho chunyi ahinya, en Nyasaye ma tiyogo mar dongo. Jaote Paulo nowacho ni, "An gi kuthe e ringra, kendo ne amanyo Ruoth nyadidek kendo ne awachone ni, 'Ruoth, gol kutheno kuoma.'" (2 Jokorintho 12:7 - 10) Ok wang'eyo ni kutheno ne en ang'o kendo amor ni ok wang'eyo nikech wanyalo winjo tiend wachno. Kata kamano, ang'eyo wach achiel kuom kuthe. Owinjo marach. Ne pok abedo gi tho moro amora e iya ma ne ok omiyo hinyruok. Ne okelo lit. Kata obedo ni ne odwaro ahinya ni lit mar kuthena ogol oko, Paulo notieko giko, bang' ka

Nyasaye nodagi golo kutheno, “kokalo kuome, ne apuonjora kaka ne dwarore ahinya ni Yesu Kristo obed e ngimana.”

Adier ok ing’eyo ni Yesu Kristo e gik ma dwarore nyaka Yesu Kristo e gik ma in-go kendo bang’e ibiro ng’eyo.

Somo mar Ng’wono Mawuoro #1247

Penjo:

1. Inyalo weyo pek mang’eny kendo gibiro lal.
Adieri _____ Miriambo _____
2. Be Nyasaye tiyogo gi lit mondo okel gik mabeyo e ngima ng’ato?
Adieri _____ Miriambo _____
3. Litho miyo jomoko timo gimoro
Adieri _____ Miriambo _____
4. Pain en gino ma puonjo ji nikech omiyo ng’ato lokore.
Adieri _____ Miriambo _____
5. Be lit pimo ng’at ma iye?
Adieri _____ Miriambo _____
6. Be ng’eyo ma lit nyiso ni nitie gimoro ma ok nyal geng’ore?
Adieri _____ Miriambo _____